

Tarkastusvaliokunta

Vaalirahoituksen valvonta vuoden 2024 europarlamenttivaaleissa - Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus

JOHDANTO

Vireilletulo

Vaalirahoituksen valvonta vuoden 2024 europarlamenttivaaleissa — Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus (K 4/2025 vp): Asia on saapunut tarkastusvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Elina Rissanen, oikeusministeriö
- valvontapäällikkö Jonna Carlson, Valtiontalouden tarkastusvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Vaalirahoituksen valvonta europarlamenttivaaleissa 2024

Poliittisen toiminnan rahoitusta säädellään lailla ehdokkaan vaalirahoituksesta (273/2009, vaalirahoituslaki). Vaalirahoituslaki luo perustan vaalirahoituksen läpinäkyvyydelle. Lain tarkoituksena on lisätä vaalirahoituksen avoimuutta ja tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista sekä rajoittaa ehdokkaiden vaalikampanjoiden kulujen kasvua. Europarlamenttivaaleissa vaalirahoitusilmoituksen ovat velvollisia tekemään Euroopan parlamentin jäseniksi valitut ja vaalien tulosta vahvistettaessa varajäseniksi määrättyt sekä vaalilain (714/1998) 91 §:ssä tarkoitetussa nimisarjassa varajäsenistä seuraavat ehdokkaat (toinen varaedustaja). Vuoden 2024 europarlamenttivaaleissa oli 29 ilmoitusvelvollista. Kaikki ilmoitusvelvolliset jättivät Valtiontalouden tarkastusvirastolle vaalirahoituslain tarkoittaman vaalirahoitusilmoituksen, eli ilmoituksen vaalikampanjansa rahoituksesta ja kuluista, laissa säädettyyn määräaikaan mennessä.

Vaalirahoitusilmoitusten perusteella ilmoitusvelvollisten yhteenlaskettu vaalirahoitus oli vuoden 2024 europarlamenttivaaleissa 2,2 miljoonaa euroa (vuoden 2019 vaaleissa 1,5 miljoonaa euroa ja vuoden 2014 vaaleissa 1,4 miljoonaa euroa). Vuoden 2024 eurovaalien vaalikampanjointiin kerätyt varat ja kampanjoinnin kustannukset ovat todellisuudessa kuitenkin huomattavasti suuremmat, sillä raportoidut tiedot koskevat vain 29 ehdokasta kaikkiaan 232 ehdokkaasta.

Valiokunnan mietintö TrVM 3/2025 vp

Tarkastusviraston mukaan vaalirahoituksen määrä vaihteli vaalirahoitusilmoitusten perusteella merkittävästi ilmoitusvelvollisten välillä. Suurin vaalikampanja oli 243 901 euroa ja pienin nolla euroa. Kaikkien ilmoitusvelvollisten keskimääräiset kampanjakulut olivat 74 497 euroa.

Ilmoitusvelvolliset ilmoittivat saaneensa ulkopuolista tukea vaalikampanjoihinsa 1,8 miljoonaa euroa, joka on 84 prosenttia kokonaisrahoituksesta. Verrattuna vuoden 2019 europarlamenttivaaleihin vaalikampanjoiden kokonaisrahoitus sekä vaalikampanjoihin saatu ulkopuolinen tuki ovat kasvaneet. Myös keskimääräiset kampanjakulut ovat nousseet. Vuonna 2019 ulkopuolisen tuen määrä oli 0,9 miljoonaa euroa ja 61 prosenttia kokonaisrahoituksesta.

Vaalirahoituslain 11 §:n tarkoittamia ennakkoilmoituksia vaalikampanjan kuluista ja rahoituksesta jätti yhteensä 128 ehdokasta eli 55 prosenttia kaikista ehdokkaista. Ilmoitusvelvollisia heistä oli 17 (59 prosenttia). Edellisissä europarlamenttivaaleissa 88 henkilöä eli 33 prosenttia kaikista ehdokkaista jätti ennakkoilmoituksen (ilmoitusvelvollisista 8 henkilöä eli 30 prosenttia).

Tarkastusvirasto tarkisti vaalirahoitusilmoitusten tiedot ilmoituksia vastaanottaessaan sekä ilmoitusvelvollisilta saamiensa lisäselvitysten perusteella. Tarkastusvirasto pyysi kaikilta ilmoitusvelvollisilta lisäselvityksinä kampanjatiliotteita tai vastaavia vaalirahoitusilmoituksia täydentäviä tietoja, joista se pyrki varmentamaan, että vaalirahoitusilmoituksissa esitetyt tiedot ovat oikein. Kaikki ilmoitusvelvolliset toimittivat tarkastusvirastolle lisäselvityksiä vaalirahoituksistaan. Valvonnan seurauksena 13 ilmoitusvelvollista täydensi vaalirahoitusilmoitustaan. Kaikkiaan 17 ilmoitusvelvollista täydensi tai muokkasi ilmoituksensa tietoja sen jättämisen jälkeen.

Johtopäätöksensä tarkastusvirasto toteaa, että ilmoitusten tarkistamisen, ilmoitusvelvollisten toimittamien selvitysten ja tehtyjen täydennysten jälkeen tarkastusviraston tietoon ei ole tullut seikkoja, joiden perusteella sillä olisi syytä epäillä vastaanottamiensa ilmoitusten oikeellisuutta.

Vaalirahoituslain kehittäminen

Kertomuksessaan tarkastusvirasto nostaa esiin myös valvontavaltuuksiensa rajoituksia sekä vaalirahoituslain uudistustarpeita, joista yksi on lainanantajien nimien julkistaminen. Parhaillaan eduskunnassa on käsiteltävänä hallituksen esitys laeiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain, puoluelain, vaalilain sekä kansalaisaloitelain 10 §:n muuttamisesta (HE 190/2024 vp). Hallituksen esitykseen sisältyy muun muassa ehdotus siitä, että vaalikampanjalle 1 500 euron (kuntavaaleissa 800 euron) ja sitä suuremman lainan antaneiden nimi tulisi julkistaa. Jos lainanantajana olisi luottolaitos, riittäisi tieto, että kyseessä on luottolaitoksen myöntämä laina. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan tämä on yksi esityksen merkittävimmistä muutoksista lainsäädäntöön. Nykyinen lainsäädäntö ei velvoita julkistamaan kampanjalainojen antajien nimiä, vaikka laina olisi suuruudeltaan huomattavakin. Myöskään lainan määrää ei rajoiteta. Tämä on käytännössä mahdollistanut vaalirahoituslain kiertämisen ja merkittävien tukijoiden piilottamisen julkisuudelta. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan muutos lisäisi ennen kaikkea vaalirahoituksen läpinäkyvyyttä ilman, että sillä olisi suuria resurssitarpeita aiheuttavia vaikutuksia valvontatyöhön.

Valiokunta on käsitellyt lainan antaneiden nimien julkistamista mietinnössään TrVM 11/2022 vp sekä lausunnossaan TrVL 7/2022 vp. Useissa valiokunnan tuolloin saamissa asiantuntijalausun-

Valiokunnan mietintö TrVM 3/2025 vp

noissa pidettiin perusteltuna ja kannatettavana, että vaalirahoituksen ilmoitusvelvollisuutta laajennettaisiin koskemaan myös ehdokkaalle lainaa antaneita tahoja. Muutos auttaisi hälventämään vaalirahoitusilmoitusten kattavuuteen ja paikkansapitävyyteen kohdistuvia epäilyjä, jolloin se olisi myös ehdokaiden etu. Valiokunta piti tuolloin, ja pitää edelleen, ehdotettua muutosta hyvänä vaalirahoituksen läpinäkyvyyden lisäämisen kannalta.

Lausuntokierroksen jälkeen hallituksen esitykseen (HE 190/2024 vp) on tehty lisäys, jonka mukaan erikseen olisi ilmoitettava myös lainoja koskevat takaukset ja vierasvelkapantit. Esityksen mukaan näin voitaisiin välttyä sen kiertämiseltä, että todellinen tukija olisikin lainan takaaja. Tältä osin valiokunta katsoo, että jos ulkopuolinen taho on antanut takauksen tai pantin, on antajan nimen julkistaminen tärkeää. Jos ehdokas on sen sijaan taannut tai pantannut omaa omaisuuttaan, vaalirahoitusilmoituksessa pitäisi riittää vain tieto siitä, että takaus tai panttaus on omista varoista. Valiokunta katsoo, että tämä olisi linjassa hallituksen esityksessä luottolaitoksen myöntämää lainaa koskevan ilmoitusvelvollisuuden laajuuden kanssa.

Lisäksi valiokunta kiinnittää huomiota tarkastusviraston esiin nostamaan tuen ja lainan käsitteelliseen erillisyyteen sekä vaalirahoituslaissa että puoluelaissa. Lainsäädännössä on asetettu tuelle erilaisia rajoituksia, kuten yksittäisen tukijan antaman tuen vuotuinen enimmäismäärä ja ulkomaisilta tahoilta vastaanotetun tuen rajoitukset. Lainsäädäntö ei sen sijaan rajoita sitä, miltä tahoilta tai kuinka paljon ehdokas tai poliittisen puolueen organisaatio voi vastaanottaa lainaa. Lainaa saa siten jatkossakin vastaanottaa esimerkiksi ulkomaiselta yksityishenkilöltä tai yritykseltä. Valiokunta katsoo, että tähän asiaan liittyviin riskeihin tulee kiinnittää huomiota, kun puolue- ja vaalirahoituslainsäädäntöä kehitetään edelleen.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Tarkastusvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 4/2025 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Valiokunnan mietintö TrVM 3/2025 vp

Helsingissä 26.3.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Johanna Ojala-Niemelä sd

varapuheenjohtaja Veijo Niemi ps

jäsen Janne Jukkola kok

jäsen Arja Juvonen ps

jäsen Antti Kurvinen kesk

jäsen Aki Lindén sd

jäsen Sari Tanus kd

varajäsen Helena Marttila sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

erityisasiantuntija Anne Kalliomäki